

דעות

בהוצאת נאמני תורה ועבודה
ומרכז יעקב הרצוג

גיליון 82 | כסלו-טבת תשע"ח | דצמבר 2017 - ינואר 2018

תביעה מחודשת של לווייתנו

מימי פייגלסון

יוזמה לחידוש מנהג ליקוט עצמות

יאיר פורטשנברג

שניים מילדי התאבדו, ואני שורדת?

אסתר אלכסנדר

תחיית המתים והישארות הנפש בימינו

דוד ביגמן

שלילת מרחבי המשמעות של המוות בשיח הציוני-דתי

אבירם צורף

מוות

היבטים דתיים
וחברתיים

יהדות חז"ל או דת מקדש? בידינו הדבר

| נדב ברמן שיפמן |

לפתור את רוב הבעיות האנושיות המהותיות. 'דת המידע', כפי שמכנה אותה יובל נח הררי, אף גורסת כי ראוי שאלגוריתמים ורובוטים ייקחו מידי בני האדם את המושכות מכאן ואילך. בתחילת עידן האינטרנט רבים חשבו שאנו נכנסים לעידן 'רוחני' או 'נוזלי', אולם כעת דומה כי 'דת המידע' היא כוחנית וחומרנית למדי. גם במדיניות ההלכתית הטכנו-שושלתית שתיאר קפלן, החומריות והנתונים המדידים הם העיקר. בדומה לצדוקיות הקדומה, גם במטריאליזם המודרני וכפי הנראה גם לשיטת הרבנות הראשית אין נפש או תודעה העשויה לחמוק מהרדאר ומהמיקרוסקופ, ולא הנפש או הממד הנורמטיבי קובעים אלא הגוף והיחוס (בהשראת רנה דקרט, גם ב'דת המידע' בת זמננו מביא חוסר היכולת להתמודד עם ספקות לכדי

החמרה ולהקצנה, הלכתית במקרה זה).

זו הסיבה ששיח ה'הדתה' העכשווי, המעמיד את הדת והחילון כשתי אופציות בינריות, מפריע כל כך לניתוח יהודי הומני של המצב הנוכחי: קיטוב החברה מונע מהרוב המתון לזהות את היעדים ההומניים המשותפים לו. זאת בשעה שיהדות חז"ל היא זו המהווה בסיס לא רק לשומרי הלכה ולמסורתיים, אלא גם לזהותו של רוב הציבור החילוני הישראלי שאינו אתאיסטי, כלומר לרוב היהודים הישראליים. אולם התנהלות טכנו-בירוקרטית דוגמת זו שהצביע עליה קפלן ודאי אינה מביאה רבים לאהוד את הרבנות.

אפשר לקוות שהרבנות הראשית תהיה מוסד המגיב למציאות באופן מיטיב, ושהדרג הפוליטי יצפה ממנה לכך. במקום להשתמש באופן פסאודו-מדעי בטכנולוגיות דיגיטליות, ראוי שדווקא הרבנות תהיה זו המקדמת דיון יהודי-מוסרי על אודותיהן, ברוח מאמרו החשוב של הרב יובל שרלו בגיליון דעות הקודם. למשל בסוגיות הבאות: האם ראוי להמיר את האמון הבין-אנושי ואת משגיחי הכשרות שהם סוכניו האנושיים – במצלמות אבטחה? מהן חובות האב והאם בהגנה על ילדיהם מפני מניפולציות מסכנים מסחריות, וכיצד עלינו כחברה להגן על ילדים רכים מחשיפה להוניה והמתה מתועדות במדיה המסחרית? מה צריך להיות היחס ההלכתי לנשקים אוטונומיים לאור בראשית ט, ו, ממנו משתמע שהאחריות להרג בני אדם מוטלת וצריכה להיות מוטלת על בני אדם?

מאמרו החשוב של עו"ד אלעד קפלן בגיליון דעות הקודם דן באופן התנהלות חדש או 'חדשני' של הרבנות הראשית. טענתו העיקרית היא שהרבנות עושה שימוש במאגרי מידע כדי לקטלג, לאשר ולפסול את יהדותם של יהודים, מתגיירים וכאלו הנמצאים ב'תחום האפור', ובכך מסלקת את תחום העמימות, שלהלכה התלמודית לדורותיה היו כלים אנושיים וסובלניים להכילו ולנהלו. לפני כמה שנים טענתי (בדעות 73) כי בתנאים של שיח משותף עשויה הייתה הרבנות הראשית לישראל להיות גורם מיטיב בחברה הישראלית, וציודתי ביהדות 'קתולית' דמוקרטית, הפועלת לאור רעיון 'כלל ישראל'. אולם ל'קתוליות' עלולים להיות גם צדדים אפלים: עריצות, רדיפה והעלאת 'כופרים' על המוקד. באותו האופן, המגמה עליה מצביע קפלן היא מטרידה, והעמקתה תפורר את הסמכות המוסרית שעוד נותרה לרבנות הראשית, כמייצגת תפיסה הלכתית סבירה כלשהי.

שיערתי בזמננו גם כי הוויכוח העיקרי המתחולל כעת הוא בין יהדות חז"ל (או יהדות 'פרושית') לבין דת המקדש (או יהדות 'צדוקית'). יהדות חז"ל – על שלל גווניה – הייתה סובלנית יחסית, לא נטתה לדוגמטיות ועיקר תשומת הלב שלה היה נתון לעיצובו של המרחב הנורמטיבי. מרכזה של היהדות הצדוקית, לעומת זאת, הוא הפולחן המקדשי. אכן, גם בדת המקדש יש נורמטיביות, אך בעקבות חוקריה אפשר להעריך בזהירות כי הדגש בכוהניות הצדוקית מוסט אל הייחוס השושלתי, אל המעמד הכלכלי ואל הפולחן הלא-מילולי. אין פלא שהצדוקיות בגרסתה הנוכחית בזה לרבן יוחנן בן זכאי ולחז"ל ש'בגדו' ביהדות המקדש. בניגוד לכך, טען הרב אליעזר ברקוביץ כי דווקא חזרה לדת המקדש עלולה לעלות לעם היהודי בויתור על פניה ההומניות של יהדות חז"ל. כידוע, גורמים יהודים ונוצרים משקיעים בעת הזו ממון רב בהסגת היהדות לשלב המקדשי ועל כן אין מדובר בוויכוח עיוני גרידא.

עד כה, דגלו רוב הרבנים הראשיים בדרך המחשבה ההלכתית של חז"ל, אך אפשר לחשוש שכעת הכיוון משתנה. האסטרטגיה עליה מצביע קפלן מתארת את הרבנות באופן שמקשר אותה למגמה דומיננטית בעידן הנוכחי אותה אני מכנה הֶדְטָה, מלשון Data: תפיסה המאמינה שנתונים דיגיטליים, כשלעצמם, מסוגלים